tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 7 1 2008

Dick Schermer & Arthur Oosterbaan

Zeedieren

● *Brakwatergrondel* (Pomatoschistus microps). *Foto: Ecomare, Peter van de Wolf.*

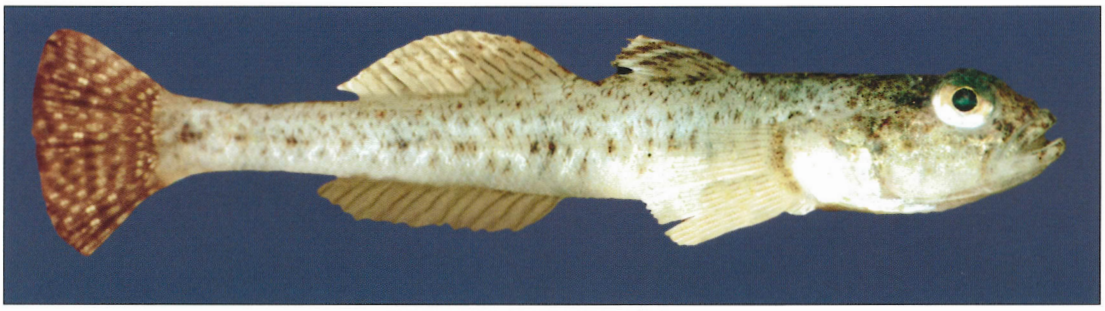

Het dierenleven in de geul van de Slufter wordt al jaren onderzocht door medewerkers van EcoMare en Staatsbosbeheer. In 2007 zijn de vangsten voor het eerst uitgewerkt. Enerzijds blijken er enkele soorten te zijn bijgekomen, anderzijds worden tegenwoordig alleen kleine visjes gevangen.

Dit is een verslag van een inventarisatie van zeedieren die in de Slufter voorkomen. Medewerkers van Ecomare, Staatsbosbeheer en Stichting Natuurexcursies Texel hebben in de periode mei-oktober 2007 excursies geleid voor groepen scholieren of toeristen. Vooral in de hoofdgeul werd gekord. Korren is vissen met een sleepnet, voorzien van scheerbord. Ook in de kleinere kreken, slikvlakten en poelen zijn zeedieren gevangen, hier vooral met schepnetjes (zie kaartje).

● *Begeleiding van het scheerbord en sleepnet vereist een waadpak. Foto: EcoMare.*

Verder hebben we enige historische gegevens gevonden en hebben we ideeën over vervolgonderzoek opgeschreven.

Gegevens in 2007

Er zijn gegevens verzameld van 67 korexcursies. In mei en juni zijn er ieder 19 excursies geweest, in juli 8, in augustus 4, in september 7 en in oktober 16. De gegevens werden genoteerd op formulieren. De gegevens waren soms niet goed vergelijkbaar, maar toch hebben we een aardige indruk gekregen van het voorkomen van de verschillende soorten zeedieren in deze periode.

Ongewervelden

Zie tabel 1. De drie gevonden kwallensoorten en de twee soorten ribkwallen zijn ongetwijfeld vanuit de Noordzee met vloed in de hoofdgeul van de Slufter terechtgekomen. Vaak spoelen ze aan langs de randen van de hoofdgeul en gaan dan dood. Op de blauwe haarkwal na zijn er minimale aantallen kwallen aangetroffen. De bekendste ribkwal is de zeedruif, die vaak is gevonden. Sinds enige tijd is er in het Waddengebied echter een nieuwe soort bijgekomen: *Mnemiopsis leidyi* of Amerikaanse ribkwal. Deze soort is oorspronkelijk uit Amerika afkomstig en waarschijnlijk via de Oostzee in ons land terecht gekomen. In 2006 bleek hij massaal in de Waddenzee voor te komen (Faasse, 2007). In het najaar van 2007 zijn bescheiden aantallen van deze nieuwkomer in de hoofdgeul van de Slufter aangetroffen.
De strandkrab is de enige waargenomen krabbensoort. Meestal zijn alleen mannetjes gevangen. Volgens NIOZ-onderzoekster Isabelle Smallegange zijn vrouwtjes meer in diepere geulen te vinden. Kleine strandkrabben dringen ook door tot de kleine kreken. Waarschijnlijk trekken ze in de wintermaanden weg uit de Slufter.
Ook de gewone garnaal komt in de kleine kreken voor. In mei worden in de hoofdgeul hooguit enkele tientallen garnalen per trek aangetroffen, maar vanaf half juni is de garnaal op sterkte: regelmatig worden meer dan honderd individuen per trek aangetroffen. Tijdens een koractiviteit in november werden er nog maar enkele gevangen. In de winter zijn ze waarschijnlijk helemaal weggetrokken uit de Slufter.
Sinds enkele jaren is het boksertje, voorheen kleine heremietkreeft genoemd, talrijk langs het strand te vinden. In de hoofdgeul is hij een-

in de Slufter

Ongewervelden		Vangperiode	Max. aantal	Oorsprong
HOLTEDIEREN	Actiniaria			
oorkwal	*Aurelia aurita*	mei	>10	Noordzee
kompaskwal	*Chrysaora hysoscella*	mei-sep	>10 (mei)	Noordzee
blauwe haarkwal	*Cyanea lamarkii*	mei-jul	>1000 (mei)	Noordzee
RIBKWALLEN	Ctenophora			
Amerikaanse ribkwal	*Mnemiopsis leydyi*	aug-okt	>10 (sept-okt)	Noordzee
zeedruifje	*Pleurobrachia pileus*	mei-okt	>100 (mei)	Noordzee
KREEFTACHTIGEN	Crustacea			
strandkrab	*Carcinus maenas*	mei-okt	>10 (aug)	lokaal
gewone garnaal	*Crangon crangon*	mei-okt	>1000 (okt)	lokaal
slijkgarnaal	*Corophium* spec.	mei-okt	veel	lokaal
boksertje	*Diogenes pugilator*	13 jun	<10	strand
zeepissebed	*Idotea* spec.	mei-jun	<10	lokaal?
vlokreeft	Gammaridae	juni-jul	<10	lokaal?
kwelderspringer	*Orchestia gammarellus*	mei-okt	talrijk	lokaal
brakwatersteurgarnaal	*Palaemonetes varians*	juni-okt	>100 (sep)	lokaal
aasgarnaal	Mysidacea	juni-sept	<10	lokaal?
WEEKDIEREN	Mollusca			
dwergpijlinktvis	*Alloteuthis subulata*	jun	<10	Noordzee
kokkel	*Cerastoderma edule*	mei-okt	>10	lokaal
nonnetje	*Macoma balthica*	mei-okt	>10	lokaal
strandgaper	*Mya arenaria*	mei-okt	>10	lokaal
MANTELDIEREN	Tunicata			
ronde zakpijp	*Molgula manhattensis*	jul	<10	Noordzee
knotszakpijp	*Styela clava*	jul	<10	Noordzee

Tabel 1: Overzicht van de vondsten van ongewervelden in de Slufter in 2007.

De Slufter. Tekening: David Tempelman.

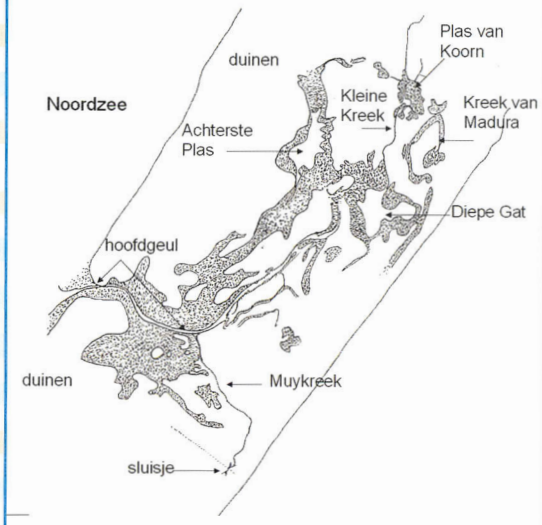

maal in klein aantal gevonden. Brakwatersteurgarnalen zijn talrijk gevonden, vooral in de kleine kreken (Muykreek, bij het sluisje en in de diepe gaten van de Kleine Kreek). Waar zitten ze eigenlijk in de winter? Deze soort wordt niet gevangen langs de Noordzeekust, wel in sluizen aan de Waddendijk, ook wel binnendijks. In 2002 zijn brakwatersteurgarnalen gevonden in een afwatering van een door brakke kwel gevoede plas in de Muy (vondst D. Schermer). Verder zijn in de hoofdgeul en de kleine kreken soms aasgarnalen gevonden (soort onbekend).
Slijkgarnalen zijn talrijk in de slikvlakten rond het Diepe Gat, de Achterste Plas en de Plas van Koorn in de noordelijke Slufter. Waarschijnlijk zit hier een vaste populatie van de soort *Corophium volutator*, het 'wadkreeftje'. Hier zijn ook de zeepissebed, vlokreeftjes (in de geulen, vaak tussen zeesla) en de kwelderspringer gevangen. Deze laatste is in de hele Slufter overal in de vegetatie te vinden, onder aanspoelsel en zelfs in mierenhopen.
Eén van de vier soorten weekdieren is de spectaculaire dwergpijlinktvis. Deze dieren zoeken in het voorjaar de kust op om eieren te leggen. In juni werden er enkele aangetroffen in de hoofdgeul. Verder zijn af en toe kokkels, nonnetjes en strandgapers gevangen, meestal in de hoofdgeul, maar ook langs het Diepe Gat, de Kreek van Madura en de Kleine Kreek. Mogelijk komt daar ook de brakwaterkokkel *(Cerastoderma glaucum)* voor. Verder is dit gebied bij de weekdierenliefhebbers van de Malacologische Vereniging populair om de grote populatie tere dunschalen *(Abra tenuis)*. Genoemde schelpdieren vind je niet veel langs de Noordzeekust; de Slufter is kennelijk meer wad- dan strandachtig. Er zijn ook twee soorten zakpijpen gevonden: een paar knotszakpijpen in de Kreek van Madura op een stuk hout en een ronde zakpijp (ook wel zeebes genoemd) in de hoofdgeul, op een schelp. Waar hard substraat aanwezig is, al is het maar een schelp, kunnen deze dieren zich vestigen.

Gewervelde dieren

Zie tabel 2. In 2007 zijn tien soorten rondvissen en vijf soorten platvissen aangetroffen. Sommige gebruiken de Slufter het jaarrond als leefgebied of als opgroeigebied (de 'residents'); andere komen slechts 'op bezoek'.
De 'residents' onder de rondvissen zijn stekelbaarsjes, het dikkopje en de brakwatergrondel. De driedoornige stekelbaars trekt in het voorjaar vanuit zee naar het zoete water om daar te paaien. Het is dus logisch dat je ze in het voorjaar vangt. Ook in het zoete water komen driedoorntjes voor. Dat is wel de zelfde soort, maar betreft een andere populatie, die niet de zee optrekt. In een afgesloten, verzoetende poel aan de noordkant van de Slufter is ook nog een drie- ▶

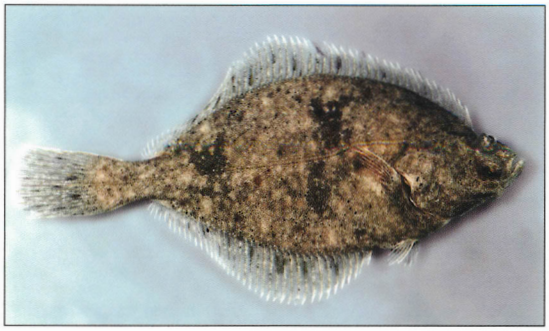

● *Bot* (Platyichthus flesus). *Foto: Ecomare.*

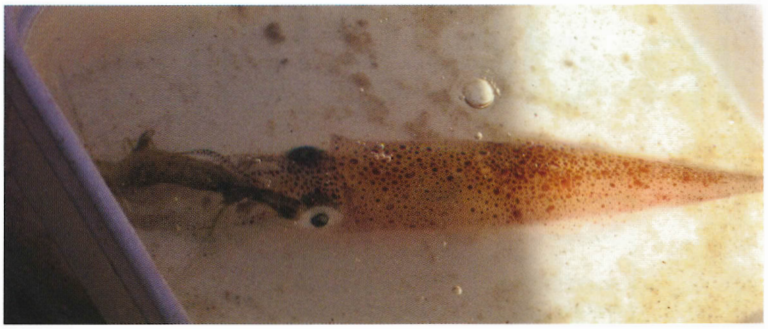

● *Dwergpijlinktvis* (Alloteutis subulata). *Foto: Lode Schrama.*

doornige stekelbaars gevangen. Brakwatergrondels worden meestal in september-oktober gevangen. Dan zijn ze ook het grootst. Je vindt ze ook in de kleine kreken. Brakwatergrondels komen veel minder voor aan de Noordzeekust. Waarschijnlijk zit er een permanente groep in de Slufter, net als bij het dikkopje. Dikkopjes zijn voornamelijk in de hoofdgeul gevonden. Het tiendoornige stekelbaarsje is aanwezig in de Muykreek bij het sluisje, tussen de brakwatersteurgarnalen. In 2007 is dit visje echter niet opgemerkt. Het tiendoorntje komt waarschijnlijk vanuit het zoete water in de Slufter terecht.
De 'bezoekers' zijn zeebaars, harder, bliek, ansjovis, wijting, zandspiering en kleine zeenaald. Zeebaars en harder zijn snelle vissen, waarvoor kor en geen geschikte vangmethode is. Er zijn dan ook maar enkele vangsten van kleinere individuen gedaan. Voor de harder (soort onbekend; jonge diklip-, dunlip- en goudharder lijken erg op elkaar!) geldt dat ze tot in de kleinste kreken voorkomen. Dat houdt voor deze vis wel een risico in: zo heeft een tiental harders in juli en augustus opgesloten gezeten in een diepe poel van maar enkele vierkante meters (waarneming D. Schermer). Zandspierinkjes (er zijn enkele sterk op elkaar lijkende soorten) en bliek zijn enkele malen in de hoofdgeul aangetroffen. Bliek is jonge haring of sprot; zo klein zijn ze onherkenbaar. In mei werden meer dan honderd bliekjes in de hoofdgeul gevonden. Het is bekend dat bliek in deze maanden vlak langs de kust zit. Verder zijn er in de hoofdgeul geïsoleerde vondsten gedaan van ansjovis en wijting en werd op 21 juni een kleine zeenaald verschalkt, een wondermooi visje. Deze vissen worden ook wel langs de Noordzeekust met kornetten gevangen.
Van voorgaande jaren zijn ook vangsten van de grote koornaarsvis bekend, maar dit jaar is hij niet gemeld. Het is een uitgesproken bewoner van het kustgebied.
De vijf aangetroffen platvissen zijn dwergtong, bot, schol, griet en tong. Ze zijn bijna alleen gevonden in de hoofdgeul en steeds werden alleen kleintjes gevonden. Bot is de talrijkste soort en als enige verder in het gebied aangetroffen. Waarschijnlijk zit er een vaste groep permanent in de Slufter. Vaak is overigens geen onderscheid gemaakt tussen bot en schol. Onze indruk is dat in het voorjaar eerst de scholletjes komen en later in juni de botjes. Bot wordt niet veel langs de Noordzeekust gevangen met een zelfde soort kornet.
Tijdens het korren is eenmaal een gewone zeehond gezien in de hoofdgeul. Mogelijk valt er voor deze viseter toch nog wat grote vis te vangen in de Slufter.

● *Tabel 2: Overzicht van de vondsten van gewervelden in de Slufter in 2007.*

Gewervelden		Vangperiode	Max. aantal	Oorsprong
RONDVISSEN				
Ansjovis	*Engraulis encrasicolus*	29 oktober	1	Noordzee
Brakwatergrondel	*Pomatoschistus microps*	mei-oktober	>10 (okt)	lokaal?
Dikkopje	*Pomatoschistus minutus*	mei-oktober	>10 (okt)	lokaal?
Driedoornige stekelbaars	*Gasterosteus aculeatus*	mei-juni	<10	lokaal
Harder	Mugilidae	mei-oktober	>10 (mei)	Noordzee
Haring/sprot (bliek)	Clupeidae	mei-oktober	>100 (mei)	Noordzee
Kleine zeenaald	*Syngnatus rostellatus*	21 juni	1	Noordzee
Wijting	*Merlangius merlangus*	17 oktober	2	Noordzee
Zandspiering	cf *Ammodytes* spec.	mei-oktober	>10 (mei)	Noordzee
Zeebaars	*Dicentrarchus labrax*	juli-augustus	<10	Noordzee
PLATVISSEN				
Bot	*Platychthys flesus*	mei-juli	>10 (juni)	lokaal?
Dwergtong	*Monochirus luteus*	juni	<10	Noordzee
Griet	*Scophthalmus rhombus*	juni	<10	Noordzee
Schol	*Pleuronectes platessa*	mei-oktober	>10 (mei, juni)	Noordzee
Tong	*Solea solea*	mei-juni	<10	Noordzee

● *Knotszakpijp* (Styela clava). *Foto: Sytske Dijksen.*

● *Met een grote groep wordt het net door het water gesleurd. Foto: EcoMare.*

Historische gegevens

Een verslag over het dierenleven in de hoofdgeul van de Slufter konden we niet vinden. Diverse kenners – van wetenschappers tot voormalige stropers – wisten ons echter interessante zaken te melden.
Rond 1990 heeft Hans Witte (NIOZ) op verzoek van Staatsbosbeheer gevist in het Diepe Gat tot de monding van de Slufter. Met een meterbreed boomkornetje vond hij bij de monding enkele Lozano's grondels *(Pomatoschistus lozanoi)*; tot de bocht waar de Muykreek in de hoofdkreek komt, waren het voornamelijk dikkopgrondels en dieper in het reservaat voornamelijk brakwatergrondels. Ook de gewone garnaal zat tot de bocht en de brakwatersteurgarnaal na de bocht. In de monding zat wat schol, bot, enkele eenjarige tarbotten, een vijfdradige meun en veel goudharders. Hij denkt dat veel van onze harders jonge goudharders moeten zijn.
Bij de monding vond hij veel slibanemonen. In 2001 of 2002 heeft hij op een mooie dag al zwemmend bij de monding onder water gekeken en hij vond er honderden. In het Diepe Gat vond hij enkele enorm grote mosselen. Hans sprak met Cees Swennen (NIOZ), die meteen aan de eidereenden dacht: zij vangen de kleintjes weg. De enkele niet-gevangen mosseltjes groeien uit tot grote exemplaren.
Oud-vogelwachter Jaap van Lenten (SBB) heeft in de jaren '50 van de vorige eeuw veel palingen uit de Slufter gehaald. De kreken waren toen smaller en dieper. Onder de afhangende kanten werden ze gevangen. In die tijd gebruikten ze ook wel een 'elger': lijntjes met 50 haken. Bij de monding van de Slufter vingen ze hiermee voornamelijk flinke botten en een enkele schol. Overal in de Slufter kon je toen 'bot trappen'. Ook grote harders zwommen wel de Slufter in. In het Diepe Gat stonden toen ook wel illegale visfuiken, waar vermoedelijk wel paling mee gevangen werd. De laatst bekende palingvangst dateert trouwens uit 2002 (Kleine Kreek, waarneming Dick Schermer).
Oud-boswachter Maarten Stoepker van SBB herinnert zich dat hij midden jaren '80 goudkammetjes en schelpkokerwormen vond. Volgens hem zat er toen niet zo veel bot in de Slufter. Rond 1987 hoorde Sil Boon (voormalig stroper) dat er dikke palingen te vangen waren. Hij probeerde deze met een 'sleepkorretje' te vangen maar werd betrapt. Wel ving hij tot zijn verrassing tot 25 cm grote haringen.

Toekomst

De fauna in Nederland verandert en af en toe een simpele 'tussenstand' hiervan te krijgen is dus welkom. Om de zeedieren te kunnen blijven volgen is een vervolg op deze inventarisatie dus ook wenselijk. Om de toekomstige gegevens onderling te kunnen vergelijken is echter wel een betere standaardisering van de gegevens en vergroting van de kennis van de excursieleiders nodig.
Los van de koractiviteiten van excursieleiders zou regelmatig een visactie door het hele gebied (ook in de winter) kunnen worden uitgevoerd. Uiteindelijk zou het natuurlijk leuk zijn om de veranderingen te blijven volgen.
Dan is er nog het bodemleven in de geul. Hiermee bedoelen we de ongewervelde beestjes, zoals wormen, bulldozerkreeftjes en tweekleppigen. Hoe zit het daar eigenlijk mee, verandert dat ook? We zijn van plan om in het voorjaar van 2008 hier eens een eerste onderzoek aan te wijden. Misschien lukt het ons om een bescheiden maar hopelijk nuttig meetprogramma te starten.

Dankwoord

Met dank aan de excursieleiders: Mieke Bon, Pierre Bonnet, Marcel Groenendaal, Quinten van Katwijk, Christine Koersen, Laurens van Kooten, Jan Ravenstijn, Rob Sier, Jaco Spek, Leo van der Vaart, Gerrit Visch en Els Wennekendonk; de verstrekkers van historische gegevens Hans Witte, Maarten Stoepker, Sil Boon, Cees Bruin en Jaap van Lenten; David Tempelman voor adviezen en doorlezen van het script en het vervaardigen van het kaartje.

Arthur Oosterbaan
EcoMare
Ruyslaan 92
1796 AZ De Koog

Dick Schermer
Oost 16
1794 GP Oosterend
dick.schermer@texel.com

Literatuur

● Faasse, M., 2007. Webdocument: http://home.hetnet.nl/~faassema/Mnemiopsisleidyi.html.